

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

FEATURES OF ACCOUNTING OF CURRENT LIABILITIES OF ENTERPRISES AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

Онищенко О.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

Ткаченко І.В.

старший викладач кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

Уфумов В.В.

магістрант,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

Сьогодні гостро постає питання своєчасності проведення розрахунків між суб'єктами господарської діяльності. Порушення строків погашення зобов'язань призводить до їх накопичення та знецінення грошових коштів для кредиторів. Це негативно впливає на фінансовий стан підприємств. Вирішення зазначеної проблеми можливе за умов ефективної організації обліку поточних зобов'язань. Для отримання більш докладної інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями рекомендовано вести їх облік на рахунках третього та четвертого порядків у розрізі суб'єктів, об'єктів та строків дотримання погашення поточних зобов'язань; відстроченої та простроченої заборгованості перед постачальниками.

Ключові слова: зобов'язання, облік поточних зобов'язань, заборгованість, розрахунки з кредиторами, розрахунки з постачальниками.

Сегодня остро стоит вопрос своевременности проведения расчетов между субъектами хозяйственной деятельности. Нарушение сроков погашения обязательств приводит к их накоплению и обесцениванию денежных средств для кредиторов. Это негативно влияет на финансовое состояние предприятий. Решение указанной проблемы возможно при условии эффективной организации учета текущих обязательств. Для получения более подробной информации о состоянии расчетов по текущим обязательствам рекомендовано вести их учет на счетах третьего и четвертого порядков в разрезе субъектов, объектов и сроков соблюдения погашения текущих обязательств; отсроченной и просроченной задолженности перед поставщиками.

Ключевые слова: обязательства, учет текущих обязательств, задолженность, расчеты с кредиторами, расчеты с поставщиками.

Today, the question of the timeliness of settlements between economic entities is acute. Violations of maturity of liabilities lead to their accumulation and impairment of funds for creditors. This negatively affects the financial position of enterprises. The solution to this problem is possible under the conditions of effective organization of accounting of current liabilities. For more detailed information on the status of settlements under current liabilities, it is recommended keep their records in the accounts of the third and fourth orders in terms of entities, objects, and maturity of current liabilities; deferred and overdue debts to suppliers.

Key words: liabilities, accounting of current liabilities, debts, settlements with creditors, settlements with suppliers.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови господарювання породжують об'єктивну необхідність

використання суб'єктами підприємницької діяльності крім власного капіталу ще й позикового. Залучений із зовнішніх джерел капітал призводить до утворення зобов'язань. Наяв-

ність зобов'язань вважається нормальним станом будь-якого діючого підприємства, оскільки вони є основою взаємозв'язків між суб'єктами господарювання.

В умовах фінансової кризи, що утворилася в економіці України, гостро постає питання своєчасності проведення розрахунків між суб'єктами господарської діяльності. Порушення строків погашення зобов'язань призводить до їх накопичення та знецінення грошових коштів для кредиторів. Це негативно впливає на фінансовий стан підприємств. Вирішення зазначеної проблеми можливе за умов ефективної організації обліку поточних зобов'язань, адже прийняття управлінських рішень здійснюється на підставі інформації про поточні зобов'язання, що формується у системі фінансового обліку.

Недостатнє теоретичне розроблення питань визнання поточних зобов'язань, наявні розбіжності щодо їх визначення у правовому та обліковому полі та недосконалість методики відображення заборгованостей у реєстрах бухгалтерського обліку і фінансовій звітності характеризують цей вид пасивів як одну з найбільш складних ділянок облікового процесу. Дослідження ускладняється через різноманітність видів зобов'язань та методів їх погашення. У зв'язку із цим виникає необхідність удосконалення організації обліку поточних зобов'язань підприємства в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Проблема обліку й контролю поточних зобов'язань присвячено багато праць учених-економістів. Вагомий внесок у їх вирішення зробили такі зарубіжні науковці, як А. Велш Глен [9], Б. Нідлз [12], Я. Соколов, А. Шеремет [14] та ін. Серед вітчизняних учених цією проблемою займалися М.Т. Білуха [7], Ф.Ф. Бутинець [8], С.Ф. Голов [11], В.В. Сопко [13] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте окремі проблеми обліку зобов'язань підприємств, зокрема їх оцінки, класифікації, умов визнання, методики та організації відповідно до нових вимог, потребують додаткових досліджень. Перед суб'єктами господарювання гостро постають питання щодо виникнення та погашення поточної кредиторської заборгованості, недопущення прострочення термінів платежів і доведення заборгованості до стану безнадійної, правильного та достовірного її відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Своєю чергою, чіткі організація і методика обліку зможуть забезпечити отримання об'єктивної інформації для аналізу і контролю поточних зобов'язань, ефективного формування, підготовки та прийняття управлінських рішень щодо діяльності підприємства та підтримання їхньої фінансової стійкості та платоспроможності на високому рівні.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є узагальнення теоретичних, методичних і організаційних положень, а також розроблення науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку поточних зобов'язань підприємств відповідно до сучасних вимог управління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основними документами, які регулюють зобов'язання в Україні, є Господарський та Цивільний кодекси. У ст. 510 Цивільного кодексу України зазначено: зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [1]. Своєю чергою, ст. 173 Господарського кодексу України господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, унаслідок чого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [2]. Таким чином, правовий підхід регулює і пояснює механізм взаємовідносин, що виникають між сторонами в процесі господарських відносин. Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [3]. Подібне визначення наведене в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», П(С)БО 11 «Зобов'язання» [4] та інших нормативних документах. Тобто з позиції бухгалтерського обліку зобов'язання – заборгованість підприємства перед іншими юридичними і фізичними особами, що виникла в результаті здійснених раніше дій, оцінена в грошовій або інших формах і щодо якої у підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк.

Одним із видів зобов'язань є поточні. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про поточні зобов'язання підприємств та розкриття її у фінансовій звітності визначають НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [3], П(С)БО 11 «Зобов'язання» [4], П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [5], П(С)БО 26 «Виплати працівникам» [6]. Застосовувати в наших умовах традиційні за кордоном методи аналізу кредиторської заборгованості не

завжди доцільно через відсутність необхідного обсягу вірогідної і доступної інформації щодо розрахунків із кредиторами. Помилки, яких припускаються підприємства, часто є наслідками помилок у формуванні облікової політики, відсутності системного та послідовного застосування правил обліку зобов'язань, недостатнього розуміння положень бухгалтерського обліку.

У сучасних умовах господарювання кредити і позики є одним із головних джерел формування оборотних засобів торговельних підприємств. Проте зважаючи на те, що позикові ресурси, зокрема банківські кредити, недешеві, підприємству насамперед потрібно об'єктивно оцінити в них потребу. Підприємство може прийняти рішення про недоцільність кредитування: домовитися з постачальником про відтермінування платежу за роботи і послуги, здійснити продаж власних оборотних чи необоротних активів, які не використовуються, тощо.

Для обліку короткотермінових кредитів і позик у Плані рахунків передбачено рахунок 60 «Короткострокові позики», на якому здійснюється облік розрахунків за кредитами банків у національній та іноземній валюті, термін повернення яких не перевищує рік із дати балансу, та за простроченими позиками. Таким чином, можна зробити висновок, що рахунок 60 «Короткострокові позики» призначений переважно для обліку банківських кредитів, оскільки за цим рахунком не визначено окремого субрахунка для обліку позик. У разі якщо підприємство отримало позику від небанківських установ, то бухгалтеру буде необхідно для обліку цієї позики відкрити додаткові субрахунки: 607 «Інші короткострокові позики в національній валюті» та 608 «Інші короткострокові позики в іноземній валюті». Р.Е. Грачова одним із варіантів відображення на рахунках бухгалтерського обліку позик пропонує «...використовувати для цієї цілі той же рахунок 60 «Короткотермінові позики» за умови, що ніякого іншого кредиту, крім небанківської позики, на балансі в даний час не знаходиться» [10].

Господарські операції щодо руху сум короткострокових позик і кредитів на підприємстві, які відбулися протягом звітного періоду, відображаються за журнальної форми обліку в другому розділі журналу 2 у хронологічному порядку відповідно до отримання первинних документів. У розділі III цього журналу показуються аналітичні дані до рахунка 60 «Короткострокові позики», зокрема з указанного розділу можна отримати інформацію про позикодавців та види позик, які вони надають, терміни погашення позик, суми їх отримання та повернення за звітний період, сальдо на початок і кінець місяця, а також нараховані відсотки за користування кожною окремою позиною за звітний період та з початку року.

Для відображення витрат на сплату відсотків призначено субрахунок 951 «Відсотки за кредит». Для спрощення порядку заповнення у розділі III журналу 2 у графі щодо нарахованих від-

сотків за позиками та кредитами доцільно буде виділити три аналітичних рахунка до субрахунку 951 «Відсотки за кредит»: 9511 «Відсотки за довготерміновий кредит»; 9512 «Відсотки за середньотерміновий кредит»; 9513 «Відсотки за короткотерміновий кредит». За несвоєчасне погашення позики (кредиту) чи несплату позичальником відсотків за позиною (кредитом) у кредитних договорах передбачають штрафну санкцію у вигляді пені, розмір якої визначається за угодою сторін. На нашу думку, суми цих штрафних санкцій також варто відображати в розділі III журналу 2, додавши у цьому розділі графи 11 і 12. Це дасть змогу отримувати оперативну інформацію не лише про суму погашеної позики та відсотків, а й про своєчасність їх сплати. Приділення належної уваги цьому питанню полегшить подальшу співпрацю з позикодавцями.

Правильна організація обліку зобов'язань потребує суворого дотримання фінансової дисципліни: власної оплати боргів за зобов'язаннями і забезпечення своєчасного одержання коштів за реалізовану продукцію та надані послуги. Одним з основних зобов'язань для кожного підприємства є кредиторська заборгованість. На нашу думку, для поліпшення організації обліку доцільно розбити заборгованість на такі терміни: від трьох місяців, від трьох до шести і більше шести місяців та заносити інформацію у форму для відображення саме заборгованості між постачальниками та покупцями, де будуть відображатися форма та термін оплати, схема документообігу між постачальниками та покупцями на підприємстві (табл. 1). Буде одразу видно, чи відбулося погашення заборгованості, на яку саме суму.

При цьому доцільно буде поділяти заборгованість на такі три групи:

- Заборгованість, термін якої ще не настав;
- відстрочена заборгованість;
- прострочена заборгованість.

Розрахунки з постачальниками і підрядниками займають вагомe місце в системі розрахункових операцій. Заборгованість перед постачальниками і підрядниками виникає через розрив у часі моменту переходу права власності на придбані товари, виконані роботи чи надані послуги з моментом їх оплати. Облік розрахунків із постачальниками і підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи і надані послуги ведеться на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками». Сам факт укладення господарського договору на цьому рахунку не відображається, хоча він і є джерелом зобов'язань. У момент укладення договору в підприємстві уже виникли права і обов'язки, але поки хоча б одне з них не перейде до їх виконання, права і обов'язки не будуть відображені в балансі. Інструкцією про застосування плану рахунків передбачено такі субрахунки: 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками», 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ». Така

деталізація є досить доречною та зручною, але, на нашу думку, не зовсім достатньою. Доречно було б відкривати до наведених субрахунків такі аналітичні рахунки: 631/1 «Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»; 631/2 «Відстрочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»; 631/3 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»; 632/1 «Заборгованість перед іноземними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»; 632/2 «Відстрочена заборгованість перед іноземними постачальниками»; 632/3 «Прострочена заборгованість перед іноземним постачальниками» (рис. 1).

Запропоновані рахунки полегшать роботу бухгалтера для ведення обліку зобов'язань, запропонована форма дасть змогу одразу бачити термін та вид заборгованості, легше буде стежити за її погашенням. Це призведе до більш раціональної організації бухгалтерського обліку зобов'язань на підприємстві, сприятиме виявленню найбільш ефективних форм та умов залучення позикових ресурсів, забезпеченню своєчасності розрахунків за короткостроковими зобов'язаннями підприємства, проведенню заходів щодо зменшення розміру заборгованості та забезпеченню виконання зобов'язань перед кредиторами.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження методики обліку поточних зобов'язань дало змогу зробити висновок про недостатню аналітичність облікової інформації щодо поточних зобов'язань. Для отримання більш докладної інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями рекомендовано вести їх облік на рахунках третього та четвертого порядків у розрізі суб'єктів, об'єктів та строків дотримання погашення поточних зобов'язань; відстроченої та простроченої заборгованості перед постачальниками. Для поліпшення організації обліку запропоновано розділяти заборгованість у спеціальній формі за термінами, постачальниками та покупцями, де будуть відображатися форма та термін оплати, схема документообігу між постачальниками та покупцями на підприємстві. Раціонально організований бухгалтерський облік зобов'язань на підприємстві сприятиме виявленню найбільш ефективних форм та умов залучення позикових ресурсів, забезпеченню своєчасності розрахунків за короткостроковими зобов'язаннями підприємства, проведенню заходів щодо зменшення розміру заборгованості та забезпеченню виконання зобов'язань перед кредиторами.

Рис. 1. Деталізована структура рахунка 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»

Таблиця 1

Таблиця для розрахунку заборгованості

Назва контрагента	Субрахунок	Дата виникнення заборгованості	Термін дії її погашення, дата		
			До 3-х місяців	3-6 місяців	Більше 6 місяців

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 07.11.2018).
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 07.11.2018).
3. Загальні вимоги до фінансової звітності: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 / Міністерство фінансів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 07.11.2018).
4. Зобов'язання: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 від 31.01.2000 № 20 / Міністерство фінансів України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 07.11.2018).
5. Фінансові інструменти: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 від 30.11.2001 № 559 / Міністерство фінансів України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 07.11.2018).
6. Виплати працівникам: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 від 28.10.2003 № 601 / Міністерство фінансів України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 07.11.2018).
7. Білуха М.Т. Теорія бухгалтерського обліку. Київ, 2000. 187 с.
8. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця; 3-є вид., доп. і перероб. Житомир: ЖІТІ, 2001. 672 с.
9. Велш Глен А., Шорт Даніел Г. Основи фінансового обліку; пер. з англ. О. Мініна, О. Ткач. Київ: Основи, 1997. 943 с.
10. Грачова Р. Зобов'язання як елемент фінансової звітності, або Бухгалтерський нарис про події та наслідки. URL: <http://www.dtk.com.ua/debet/ukr/2001/43/43pr17.html> (дата звернення: 04.11.2018).
11. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі. Київ, 2000. 840 с.
12. Нідлз Б., Андерсон Х., Колдуелл Д. Принципы бухгалтерского учета. Москва: Финансы и статистика, 2000. 495 с.
13. Сопко В. Бухгалтерський облік: навч. посіб.; 3-є вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2000. 578 с.
14. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Ненашев Е.В. Методика фінансового аналізу. Москва: Инфра-М, 2000. 208 с.
15. Хом'як С. Вексельна документація. Баланс. 2001. № 30(363). 325 с.